

noncés dans la préface, adressée aux moines de Saint-Remi. D'abord l'auteur y décrit la construction de la nouvelle église qui fut dédiée, et fait connaître celle qui subsistait auparavant. Il fait ensuite la relation du voyage que le Pape Léon IX entreprit de Rome à Reims pour venir faire cette dédicace, marquant avec soin tout ce qui se passa de mémorable sur sa route. C'est la raison pour laquelle Sigebert (*Script.* c. 152) a donné à l'écrit entier d'Anselme le titre d'Itinéraire du Pape Léon IX de Rome dans les Gaules, et Trithème (*Script.* c. 333), celui d'Histoire de ce que fit ce Pape en France, dans la tenue des conciles et autres assemblées. De là Anselme passe à la description de la dédicace et la translation du corps de saint Remi, qui se firent le second jour d'octobre de l'année déjà marquée 1049. Ce morceau d'histoire, comme tout le reste, est écrit avec une noble simplicité, un ordre et un détail qui charment le lecteur. Après quoi vient la relation du grand concile qui se tint les deux jours suivants, troisième et quatrième d'octobre. C'est la partie de l'écrit la mieux circonstanciée comme la plus intéressante. Sigebert et Trithème ne l'avaient pas lue avec attention, en ce que, parlant des événements de cette assemblée, ils mettent sur le compte de l'évêque de Frisingue ce que la relation dit être arrivé à Hugues, archevêque de Besançon. Enfin Anselme termine son écrit par quelques miracles qui s'étaient opérés depuis la dédicace, à quoi il a joint la lettre du Pape aux Français, pour les engager à célébrer sa fête de la translation de saint Remi au premier d'octobre.

A Baronius est le premier qui ait imprimé l'écrit d'Anselme (*Bar.*, An. t. XI, App., p. 1055-1070); mais sans le nom de son auteur, et après en avoir retranché la première partie. Dom Marlot l'a donné dans la suite en entier, à la préface près et quelques lignes qui précèdent immédiatement la lettre du Pape Léon IX (*Marl.* t. II, p. 88-104). Les continuateurs de Bollandus en ont aussi fait entrer plusieurs morceaux dans leurs savantes observations sur la Vie du même Pape (*Boll.* 19 Apr., p. 642-644). On a encore, dans la Collection générale des conciles, tout ce que Baronius avait déjà publié du même ouvrage (*Conc.* t. IX, p. 1028-1045). La meilleure édition qu'on en ait est celle qu'en a donné dom Mabillon sur les manuscrits de Saint-Remi de Reims, avec des observations historiques et critiques (*Mab.*, ib., p. 711-727). C'est sur cette édition que le célèbre M. l'abbé Fleury a fait un ample extrait de l'ouvrage, qui est un des plus beaux morceaux du XII^e volume de son Histoire ecclésiastique (*Fleury*, H. E., l. LIX, n. 59-63).

B A la tête du texte d'Anselme, dans un manuscrit de Saint-Martin de Tournai (*Sand. Bib. Belg. ms.*, part. I, p. 126, 127), se trouve la lettre prétendue du grand saint Benoît à saint Remi, évêque de Reims, et à la suite une autre lettre des moines de Saint-Remi à ceux du Mont-Cassin, pour assurer ceux-ci que la lettre précédente est sincère, et leur rendre compte de son envoi d'Italie en France. Il n'y a pas, ce semble, lieu de douter que cette seconde lettre ne soit aussi un écrit d'Anselme.

C

HISTORIA DEDICATIONIS ECCLESIAE S. REMIGII

APUD REMOS

AUCTORE ANSELMO EJUSDEM LOCI MONACHO ET ÆQUALI

(*Mabill. Acta Bened.*, tom. VIII, pag. 711.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ

1. Non semel jam his in Actis de per celebri archimonasterio Sancti Remigii apud Remos sermonem fecimus; verum nulla hactenus occasio occurrit quæ ejus dignitatem adeo commendaret quam ejus basilicæ dedicatio, a beato Leone IX summo pontifice facta. Nihil omnino prætermisit sanctissimus papa ut eam redderet celeberrimam, eo præcipue animo in Gallias accedens ut summam animi religionem, qua erga beatum Remigium tenebatur, palam coram universo orbe testatam faceret. Unde indicta synodo, quam in eadem basilica habuit, epi-

D scopos aliosque utriusque ordinis primores invitavit ut ad hanc celebritatem convenirent. Et licet quorundam malevolorum invidia, rex Francorum rebellibus comprimendis intentus, huic solemnitati præsens non adfuerit, tantatamen ad eam convenit omnium ordinum multitudo, ut vix eam plateæ urbis amplissimæ et basilicæ frequentes capere potuerint. Huc ex omnibus fere Europæ nationibus homines convenisse, præter alios auctores, Wibertus archidiaconus, qui beati pontificis comes individuus fuit, disertis verbis affirmat. Nam præter Italos et

Germanos, qui ibi frequentes adfuerunt, sic de aliis populis loquitur libro II, cap. 4, Vitæ sancti Leonis: « Invitatur, » Leo papa, « ab Herimaro abbate venerandi cœnobii sancti Remorum pontificis, ad consecrandam ecclesiam in ejus honore constructam; ubi non est dictu facile quanta multitudo a finibus terræ, Hispanorum, Britannorum, Francorum, Anglorum, advenerit ejus invisere præsentiam In qua præsentia adfuit etiam non modicus cœtus pontificum. »

2. Hanc solemnitatem data opera descripsit Anselmus, monachus ejusdem cœnobii Sancti Remigii, jussu Herimari abbatis, in libello singulari ea de re edito sub titulo Itinerarii papæ Leonis, in quo omnia quæ præsens viderat et audierat singillatim exponit. Hujus auctoris meminit Trithemius libro De scriptoribus ecclesiasticis, quem in Scripturis divinis exercitissimum fuisse, et alia opuscula præter Itinerarium edidisse, scribit. De itinere autem sic habet: « Congessit in unum volumen gesta Leonis papæ IX per Galliam in conciliis et conventibus facta, ut notificaret quanta auctoritate Remis vel in aliis urbibus synodum celebraverit, quanta industria et subtilitate examinaverit causas ecclesiasticas, quæve distinctione peccantes correxerit, quomodoque ei virtus divina cooperata sit, » etc. Hæc mutuatus est Trithemius ex Sigeberto, qui eadem omnino verba habet in libro De scriptoribus ecclesiasticis. Eiusdem quoque, post alios auctores vulgatos, meminit Marlotus, tom. II Historiæ Remensis, inter viros illustres qui Remis sub Gervasio archiepiscopo claruerunt. Porro id opusculum jam per partes ferme editum, hic, et quidem integrum ex Remensibus manuscriptis edere visum est, ne tantæ celebritatis, et fortasse omnium majoris quæ in ecclesiarum dedicationibus unquam facta fuerit, descriptio in his Actis desideraretur.

3. Præter Anselmum alii quoque scriptores basilicæ Remigianæ dedicationem et concilium ibidem habitum scriptis suis celebrarunt. Willelmus Gemeticensis libro VII Historiæ Normannorum integrum caput 15 ea de re habet, ubi quædam de Ivone Sagiensi episcopo narrat, quæ in Anselmi opusculo relata non sunt, quæ ideo hic visum est proferre: « In illo tempore sanctus Leo papa Gallias expetiit, ecclesiam Sancti Remigii Remensis episcopi consecravit, ejusque corpus in ecclesiam nuper dedicatam transtulit. Tunc Remis idem papa grande concilium tenuit, et desides episcopos vel abbates acriter redarguit, inter quos, ut dicunt, propter combustionem ecclesiæ Ivoni dixit: *Quid fecisti, perfide? qua lege damnari debes, qui matrem tuam cremare ausus es?* Eloquens Ivo palam confessus est se quidem malum fecisse, sed ad hoc scelus agendum se graviter coactum fuisse, ne deteriora fierent a scelerosis super filios Ecclesiæ. Deinde pœnitentiam secundum sagacis papæ jussu accepit, ac de restituenda Sancti Gervasii ecclesia operam adhibuit. Igitur Apuliam et

A inde Constantinopolim perrexit.... Reversus autem Sagiun, ecclesiam tam magnam cœpit ædificare, » etc. Non tamen malitiose ecclesiam suam incenderat Ivo, ut ex cap. 13 ejusdem libri patet; sed cum ea a seditiosis occupata fuisset, incensæ sunt vicinæ domus, et flante vento incendium adeo exarsit, ut ecclesia quoque simul cum illis cremata fuerit. Meminit ejusdem dedicationis et concilii ea occasione habiti Ordericus Vitalis, libro V Historiæ ecclesiasticæ, ubi observat presbyteros ex eo tempore consuetudinem arma deferendi sensim abjecisse « Tunc, inquit, ibidem generale concilium tenuit, et, inter reliqua Ecclesiæ commoda quæ instituit: presbyteris arma ferre et conjuges habere prohibuit. Exinde consuetudo lethalis paulatim exinaniri cœpit. Arma quidem ferre presbyteri jam gratanter desiere, sed a pellicibus adhuc nolunt abstinere, nec pudicitia inherere. » Mirum autem est nihil de presbyteris concubinariis haberi inter canones concilii quos Anselmus retulit, nisi forte de iis intelligatur canon adversus incestuosas conjunctiones prolatus. Certum est tamen eo in concilio presbyterorum conjugia proscripita fuisse, quod alii etiam auctores præter Ordericum observarunt. Nam Albericus in Chronico observat sancti Hugonis Cluniacensis abbatis consilio papam Leonem in concilio Remensi presbyterorum conjugia prohibuisse. Et quidem Raynaldus abbas Vezeliacensis in Vita ejusdem sancti Hugonis scribit beatum Leonem, « ob hæreses Simoniacorum et Nicolaitarum a Gallis extirpandas Remis synodum celebrasse. » Et in altera ejusdem sancti Vita, quam Hildebertus episcopus Cenomanensis Pontio abbati Cluniacensi nuncupavit, refertur Leonem nonum Remis *synodum* celebrasse *generalem*, ac, eo jubente, ibi Hugonem habuisse « sanctam et plenam gratiæ orationem, quæ et Simoniaci e male comparatis expulsi sunt dignitatibus, et de sacrario Domini fornicatores inhibiti sunt sacerdotes. » De hac autem Hugonis oratione in Remensi concilio habita loquuntur etiam alii ejus Vitæ scriptores, sed nihil quidquam ex ea superest. Cæterum ante hos auctores Hermannus Contractus in Chronico suo jam notaverat « papam Leonem autumnali tempore synodum magnam Remis cum Galliarum episcopis habuisse. »

D 4. Sed illustrius est fragmentum libri foundationis monasterii Ramesiensi in Angeliâ quam ut a nobis prætermittatur; ex eo quippe discimus papam Leonem non solum Galliæ, sed etiam aliarum gentium episcopos ad concilium Remense convocasse. Unde non mirum est si passim a vetustis auctoribus *concilium generale* nuncupetur. Fragmentum istud editit Spelmanus tomo I Conciliorum Anglicanorum, ad annum 1049, ubi sic habetur: « Acta sunt hæc postquam supradictus abbas Ramesiensi Alfwinus repatriavit, revertens de magno concilio quod Remis a Leone papa, anno Verbi incarnati 1049, celebratum est, quo missi fuerant honorabiliter a rege

Edwardo Dudue episcopus (Wellensis), et ipse Alfwinus Ramesiæ, et Wllicus de Sancto Augustino abbat, decreta Christianitatis quæ ibi a sanctis Patribus statuebantur relaturi. Nec silentio prætereundum quod memoratus abbas Alfwinus in memorato concilio Remensi tantam in oculis domini papæ Leonis gratiam invenit, ut, ad preces ipsius et instantiam, Ramesensem ecclesiam liberali protectionis apostolicæ dono privilegiatam, et jura ejus et possessiones, tam habitas tunc quam in posterum justæ acquisitionis titulo habendas, auctoritate suarum litterarum, contra malignantium infestationem communiret. » Ex hoc autem fragmento discimus nomen Duduci seu Duduconis, qui concilio Remensi cum duobus abbatibus Anglis mittente Edwardo rege adfuit. Hic Duduco inter Wellenses antistites decimus quartus numeratur, quam sedem amplius viginti septem annis tenuit. Porro etsi Rogerius Hovedemus in parte priori Annalium referat ab Edwardo Anglorum rege abbatem duos ad synodum Remensem missos fuisse, nihil tamen habet de episcopo cum iis misso; observat autem præfectum Romæ aliosque Urbis primores Leonem in hoc itinere comitatos fuisse. Hæc sunt ejus verba. « Eodem anno, » inquit, id est 1049, « Leo papa, rogatu eximie religionis abbatis Herimari, in Franciam venit, habens in comitatu suo præfectum et digniores quosque Romulæ urbis; et sancti Remigii Francorum apostoli monasterium Remis constitutum maximo cum honore dedicavit; et postmodum in ipsa urbe magnam synodum archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, sex diebus celebravit, in qua synodo fuit Aldwinus Ramesigensis, et abbas monasterii Sancti Augustini, a rege Anglorum Edwardo illo missus. Hac in synodo « divinam religionem nimium tepefactam studiose reparatam

fuisse » testatur, qui ei interfuerat Odalricus, præpositus ecclesiæ Remensis, in suo testamento, quod penes nos ex codice Remensis ecclesiæ ms. habemus.

5. Alii denique auctores dedicationem ecclesiæ Sancti Remigii passim scriptis suis celebrarunt, quos sigillatim recensere nimis esset operosum. At hic ommittere non licet ea occasione festum sancti Remigii, quod jam antea Kalendis Octobris celebrabatur, solemnius exinde evasisse, ex præscripto beati Leonis; qua in re sanctissimus pontifex antiquam ecclesiæ Franciæ in suum apostolum religionem, quæ fortassis ob bellorum tumultus nonnihil imminuta fuerat, in pristinum vigorem revocavit, data ea de re bulla quam Anselmus noster in opusculi sui fine inseruit. Verum cum in plerisque Galliarum locis iterum tepuisset erga sanctissimum antistitem hæc prisca veneratio, rursus excitata est decreto comitorum generalium cleri Gallicani, quod agente piissimo antistite Felice Vialardo Catalaunensium episcopo, Remensis provinciæ legato, die 17 mensis Martii, anno 1657, editum est. Atque inde datæ sunt, nomine cleri Gallicani, litteræ ad universos episcopos, quibus innotesceret statutum fuisse ut in universo Galliarum regno beati Remigii festivitas sub duplici ritu celebris haberetur. Has litteras, simul cum privilegio altaris Remigiani, inferius integras exhibebimus.

6. Cæterum non modo beati Remigii festivitas ex Leonis decreto inde sollemnis fuit, verum etiam et ipsum festum Dedicationis scilicet anniversarium. Quod præter Martyrologia Remensia, alia etiam externa commemorant. Hoc Ferrarius in Catalogo generali omnium sanctorum ad diem secundam Octobris inseruit, sicut et Andreas Saussaius in Martyrologio Gallicano, Hugo Menardus in Benedictino, Bucelinus in Menologio, etc,

PROLOGUS

IN DEDICATIONE ECCLESIE BEATI REMIGII REMENSIS

1. Dilectis in Christo fratribus sub beati Remigii tutela Deo militantibus, subsequenti auctor opusculi magnam incircumscriptæ dulcedinis multitudinem, quam timentibus se repromisit Deus. Cum vita nostra super terram tentatio sit, quia vetustatis deprimitur pondere, ad novitatis gaudium suspendi debemus in charitatis celsitudine, quam Deus commendavit in nobis, in unigeniti Filii sui humilitate. Quapropter ex imperio domini abbatis Herimari seriem dedicationis hujus sanctissimi Patris ecclesiæ silentio non patiar obliterari. Sed quoniam a beatæ recordationis papa nono Leone, Deo auctore, facta est, eo magis dignam litteris tradam pro modulo ingenioli mei. Unde in primis paucis prælibabo quorum industria constructa fuerit anterior ecclesia, et ex ejus causa jam præ vetustate ruinam minitantis, hæc quæ nunc, Deo propitiante, subsistit, sumpsit-

que exordia. Additur etiam ut quia ex hujus dedicationis occasione a ministris diaboli multa excitata sunt scandala, et postea ex synodo ab eodem papa ibidem celebrata, multa provenerunt utilia. Deinde in fine hujus opusculi subjungam quæ per pretiosum Francorum patronum Remigium, aut visu aut auditu didici post ipsam dedicationem facta miracula. Vos autem, fratres, quos sinceræ devotionis fervor unanimiter in domo habitare facit divina.... hoc quantulumcunque obsequium fraterna excipite benevolentia, nec in eis tantum venusti cultique sermonis gratiam considerabitis. Unde non vos pigeat hoc aliquando legere, quia licet aurea et argentea vasa in domo Dei vestri habeatis plurima, ex quibus hauritis grandiloquia et dulciflua sancti Spiritus pocula, tamen interdum hæc, quamvis de fictili vase, vos recreare poterit aqua.

INCIPIIT NARRATIO

2. Basilica igitur gloriosi confessoris Christi Remigii corpore insignita, quæ usque ad hæc moderna perduravit tempora, Remensium quondam archiepiscoporum studio inchoata, et venerabilis memoriæ Hinemaro eorum successore consummata, anno incarnati Verbi octingentesimo quinquagesimo secundo ab ipso est dedicata. Quæ quidem non adeo operosi ædificii solidata est munitione, quoniam, barbaræ nationes, per id temporis hanc infestantes provinciam, frequenti incursione præfatos præsules ab hujusmodi præpediebant intentione; unde intra centum quinquaginta et duos annos tanta est attrita vetustate, ut jam ad casum propinquans reparationem sui videretur exigere. Anno vero Dominicæ incarnationis millesimo quinto, post reparationem autem monasticæ religionis per Hugonem pseudoepiscopum inibi factam sexagesimo secundo, ab Arnulfo archipræsule eidem loco ordinatus est Airardus abbas, post Hinemarum (1,) præcipuæ bonitatis virum et in cœnobiali strenuum, ordine sextus. Qui Airardus cum sagaci intenderet animo plures Dominici gregis pastores sua ætate per Gallias enituisse, qui ecclesias suas ex vetustate in potiore statum studuerant reformare, deliberavit et ipse operam adhibere in ejus quæ sibi commissa erat renovatione. Quapropter viris qui architecturæ periti ferebantur ascitis, futuri templi fabricam ex quadris lapidibus erigere cœpit a fundamentis, multo quidem operosiores illis quam prænotatum est in Gallico regno renovatas et ambitiosiores, ideoque sibi sibi et illis ævi hominibus inconsummabilem. Nam ubi per viginti et octo fere

3. Hujus ergo tempore ad beati Remigii tumulum divina virtus se plurimis declaravit miraculis, quorum duo quædam, quæ ego puer conspexi, huic narrationi insere operæ pretium duxi. Debet enim dilectio vestra veniam dare, si præter ea quæ promisit prologus aliqua interseram, quæ tamen si sciat non sit inutile. In villa sancti Dionysii martyris quæ dicitur Curtis Superior (*Consevreu*), erat quidam mendicus occulto Dei judicio tantæ calamitatis infortunio pressus, ut pedes illi ambulandi subsidium denegarent, et calcanei ejus retro inflexi

(1) Is est primus abbas regularis anno 954 electus, cum antea Remenses pontifices, simul archiepiscopi essent et abbates; quod tamen a prima institutione alienum erat. Nam Epiphanius abbas Sancti Remigii tempore Ægidii archiepiscopi memoratur a S. Gregorio Turon. lib. x Historiæ Francæ, cap. 19.

natibus quasi naturaliter inhærent. Unde sicut aliis contractis mos est, non valens sese per terram scabellis ad mendicandum trahere, vehiculo quodam per sancta loca tam petendæ stipis, quam recuperandæ salutis gratia, a suo circumducedatur fratre. Qua de re factum est ut etiam ad sæpe memorandi protectoris nostri Remigii basilicam deduceretur, et in hora qua sacra missarum solemnia celebrabantur, ante sanctum altare ab eodem germano suo deportaretur. Cumque jam a ministris illud incorruptum perciperetur epulum, ab illo miserationum indeficienti fonte salutis emanavit donum. Calcanei a posterioribus, quibus impacti erant, in momento cœperunt avelli, eisque ad congruum divino nutu redeuntibus ordinem, ad indicium miraculi inde effluerunt sanguinum rivi. Quæ Dei magnalia fratres qui aderant considerantes, signis pulsatis, operatrici majestati devotas concinunt laudes.

4. Accrescit devotioni devotio, et omnipotentis virtus dilecti sui Remigii merita reciproco declarat miraculo. Postquam enim super pedes paulatim firmatos idem constitit pauper, ecce scabellulis trahens sese contractus adveniebat alter, qui, comperta Dominici operis novitate super invalido, ingressus est properanter, ut et ipse mereretur perfrui recuperatæ sanitatis emolumento. Nec diutius cassa spes properantis exstitit; sed antequam ad sancti perveniat sepulcrum, optata salus adfuit: nervi sub genibus, qui jamdudum retracti dirigerant, extenduntur, officio pedum diu insueto qui acclinis advenerat, se superna gratia erigente nititur, et ante sacros illius artus per cujus interventum sibi salus proveniebat gratias acturus ingreditur. Hæc videns fratrum conventus divinas ingeminat laudes, et qui in vicino positi ea audiunt, ad tam jucundum spectaculum consuunt alacres. Duos inopes paulo ante corruptionis humanæ miseria licet dispari comeditos, illic expeditos aspiciunt, indeque Deum in sanctis suis mirabilem collaudantes ad sua læti redeunt. Eorum autem unus, qui majori exemptus erat infortunio, intercessoris sui amore agglutinatus præcipuo, usque ad mortem in monasterii obsequiis perseveravit: alter vero pistoriibus solatium aliquanto tempore exhibens, tandem discessit.

5. His igitur omissis, ut ad propositæ narrationis seriem redeamus, abbati (2) Airardo, ut præfatum

(2) Airardus obiit anno 1031, ex Marlotto; Theodericus ejus successor 1048, cui successit Herimarus. Horum epitaphia etiam nunc visuntur in monasterio Remigiano, quæ videsis edita apud Marlotum tomo I Metrop. Rem., lib. III, cap. 14.

est, vita exempto successit Theodericus, a Widone Remensi archiepiscopo ibidem ordinatus. Qui cum plurima ecclesiasticæ utilitati profutura decerneret disponere, deliberavit reparationi ecclesiæ suæ, quam suus prædecessor incœperat, manum perfectionis imponere. Verum quia grave nimis et inexplebile sibi illud erat incœptum, deliberatio quoque sua, si id intenderet implere, videbatur non habitura effecturæ. Quocirca eorum qui inter sibi commissos prudentiores habebantur, et seniorum Remensis provinciæ consilio usus, difficulter aggressus est inchoatum diruere opus : quo pene diruto, et fundamentis quibusdam relictis, quæ architectis visa sunt necessaria fore futuris ædificiis, divinam domum cœpit faciliori quidem structura, sed non indecentiore construere, ut aspectum adhibentibus facile est cernere. Qua incœpta feliciter anno quinto suæ ordinationis, accensi sunt plures catholici viri fervore divinæ religionis, ut pro facinorum suorum abolitione parentumque suorum, quorum corpora ibi humata erant, requie, pro posse ad id opus condigna subsidia studerent suppeditare. Nonnulli etiam de ecclesiastica familia suum auxilium prompta impederunt benevolentia, suisque plaustis et bobus, tantis incœptis competentia advexerunt onera ; sicque fundamentis in quibus locis non erant locatis, et columnis ex diruto priori ædificio competenter dispositis, arcus super eas diligenter voluti consurgere, et basilicæ fabrica inter manus artificum cœpit clarescere. Tunc jam vestibulorum parietibus undique erectis, et interioris templi fastigiis altius elevatis, vetusta ecclesia ab Hincmaro archiepiscopo, ut dictum est, antiquitus dedicata, est eversa funditus ; et vilis interim tecti coopertorium fabricatum super chorum fratrum, ubi absque inquietudine ventorum et pluviarum divinis possent vacare laudibus. Supra sepulcrum vero beati Remigii crypta constructa est, licet parva, ideoque toto corpori suo incongrua, pulchre tamen columnis et arcibus fulta. Præfatus namque abbas assiduus hortator assistens, conabatur summopere quatenus idem opus ad summam perfectionis consurgeret suæ vitæ tempore, maximoque æstuat desiderio ut papa Romano, si quomodo valeret, in Gallias evocato, illud consecrari faceret apostolica benedictione. Quod licet ex affectu piæ voluntatis processerit, divina lamen dispositio hoc differens, ejus successor peragendum reservavit. Nam morte immatura præventus diem clausit extremum, mœroris maximi se diligentibus relinquens infortunium, expletis in regimine monasterii annis undecim et mensibus octo. Qui cum deducta a proavis polleret generositate, morum etiam vigebat eximia nobilitate ; sibi reverentiam exhibentibus se præcipua humilians lenitate ; subditos suos et

(3) Hanc ecclesiam iterum auxit Petrus abbas, Cellensis vulgo dictus, qui postea Joanni Sarisberienſi Carnutensi episcopo succectus est. Id a se susceptum testatur in epistola ad fratres de Monte Dei. Cardinalis Lenuncurtius nonnulla item adjecit,

A maxime sanctæ religionis amatores devota excolens devotione, quibusque magnis et minimis affabilis ; ideoque quam plurimis Francorum proceribus amabilis, honorem Ecclesiæ sibi creditæ pro posse exaltavit et exaltare voluit. Sed quoniam occasio mortis interveniens effectum piæ voluntatis abstulit, ejusdem loci præpositum, Herimarum nomine, adhuc vivens [Marl., juvenem] sibi successorem delegit ; ipsum quippe quod habuerat in desiderio credidit adimpleturum strenue qui sibi adjutor et cooperatore extiterat ante omnes in præfati operis executione, maximaque suppeditarat subsidia ex redditu villarum suæ commissarum providentiæ.

B 6. Hic ergo loco defuncti Patris subrogatus, fratrum pene omnium unanimi sententia, ordinatu memorati Widonis Remorum archipræsulis, non diu passus est interruptum pendere memorabile cœptum sui antecessoris, sed primo quidem dexteram basilicæ crucem, maxima ex parte jam inchoatam, et sinistram nihil adhuc præter fundamenta habentem, cum cocleis, quibus ad superiora esset ascensus, fecit ædificari. Crypta autem quæ super beati Remigii sepulorum constructa fuerat, quia, ut superius relatum est, præ parvitate sui alterius operis incongrua videbatur, dirui et aliam eminentiorem fecit restitui. Deinde trabibus de saltu juxta Orbacis monasterium sito advectis, fastigia ejusdem consequuntur templi, sicque decentissima (3) domus tota apparuit in partibus suis.

C 7. Quapropter idem abbas Herimarus cum quibusque sapientibus Remensis provinciæ prudenti cœpit tractare consilio quatenus eandem apostolica faciens consecrari benedictione, ut scilicet prædecessoris sui devoto satisfaceret desiderio, cui ut facultas non deesset optata peragendi, opportunitatem temporis obtulit dignatio divinæ dispositionis (4). Defuncto siquidem papa Damaso, qui in civitate Brixenorum, quæ est in provincia Histriæ, fuerat episcopus, et in apostolica sede inthronizatus, triginta solummodo ibi vixerat diebus ; Romani, legatione de ejus obitu ad imperatorem Henricum directa, petierunt ut Ecclesiæ pastore viduatæ ab eo subrogaretur alius. Qui super hoc negotio episcoporum et optimatum imperii sui quærens consilium, invenit inter cæteros domnum Brunonem Tullensem præulem ad idem officium subeundum esse idoneum, utpote qui ætatis maturitate, morumque et scientiæ claritudine videbatur conspicuus, sibi que sanguinis affinitate proximus. Unde apostolicæ dignitatis ei adjudicata sunt insignia, jusque ab Augusto ut ad hæc secundum ecclesiasticas sanctiones suscipienda Romana inviseret mœnia ; sed quia solemnia imminabant natalis Dominicæ, hæc cum clero, cujus fuerat pastor,

sicque ecclesiæ moles ex variis additamentis in amplissimam basilicam, qualis nunc cernitur coaluit.

(4) Hæc fusius referuntur in Vita S. Leonis, infra ad annum 1054.

disposuit celebrare, eisque celebratis quo erat præceptum abire. Hujus itaque pontificis notitiam in colloquio a præfato imperatore et Francorum rege, de pacis et amicitiae confirmandae gratia, ante non multum tempus habito, memoratus abbas Herimarus fuerat consecutus, a quo etiam promissum acceperat quod in proximo quadragesimali jejunio beati Remigii sepulcrum absque equi solatio foret expetiturus, quia eum eorundem regum aliquando familiaria ab invicem perferens mandata, per contiguam regionem transierit, ipsius sancti locum orationis gratia invisere neglexerit. Quod idem abbas, sagaciter recolens animo, sua dirigens scripta illi suggerit ut, quoniam pro delegato sibi apostolici primatus officio Romam ire disponit, si quando ad cognatos fines certo Ecclesiae revocetur emolumento, non fiat irrita Francorum apostolo ab eo facta promissio. Mittit vero ei in munere vas ad bibendum idoneum, intus et exterius auro decentissime decoratum, insinuans ei de ipsius sancti ecclesia dedicanda suum cum petitione desiderium. Ad hæc idem episcopus benigne refert quia etsi alia nulla se revocet Ecclesiae utilitas vel pro solo amore sancti Remigii reversurum ad Gallias, et ejus basilicam dedicaturum, si divina annuerit benignitas. Celebratis esgo in sede civitatis Leuchorum duobus Dominicæ nativitatis diebus, in tertio clero suo valesaciens, iter capere Romam ducens aggreditur. Quo perveniens, cum favore totius populi honorabiliter excipitur apostolicæque dignitatis infulis insignitur, in hypapanti Domini in cathedra beati Petri inthronizatur, et Leo papa, Romano more, nuncupatur. Hic digne administrans quæ sui sunt officii, instanterque disponens quæque videntur accommoda divinæ religioni, quadragesimalis temporis explet jejuniâ, succedentiaque Dominicæ resurrectionis ibi celebrat solemnia; quibus elapsis synodum convocat episcoporum Italiae, et ibi quælibet perversa in eorum episcopis pullulantia aut corrigit, aut hortatur corrigere.

8. Aliquanto autem temporis interlabente curriculo, Gallicum revisere solum, tam beato Remigio facta promissio quam orthodoxæ fidei, in illis partibus adeo tepesactæ, persuadet intentio. Unde a Romanis expetita licentia, per quasdam Latii urbes iter agens, in eis multa disponit ecclesiasticæ honestati congrua, tandemque adit imperatorem Henricum, in regione commorantem Saxonica. Interea memoratus abbas, desiderii sui compotem se futurum ex ipsius papæ certis pollicitatione, regi Francorum Laudunum venienti occurrit in Pentecostes solemnitate, ejusque consilium et favorem expetit de præfato templo apostolica consecrando benedictione, monens et postulans ut his agendis suam præsentiam exhibeat et episcopos regni sui principes secum interesse faciat. Cui idem rex ad præsens [al., preces] mente benigna annuit, seque, nisi alicujus impedimenti intercesserit casus, tantæ festivitati aditutum assentit. Ex quo promisso abbas lætificatus

revertitur, indeque papæ Coloniam-Agrippinam cum imperatore advenienti, in apostolorum Petri et Pauli natalitio sit obvius, a quo adventus sui ad Remense solum, gerendarumque ibi rerum tempus et ordinem investigat diligentius. Ille vero sibi notificans pandit quomodo prius deliberasset, ut octava die ab ipsius sancti festivitate, quæ in Kalendis Octobris habetur celeberrima, illo veniret, et ipsius monasterium dedicans, postea ibidem ex episcopis Galliae congregatam synodum celebraret. Qua sententia mutata, ad eundem locum in solemnitate sancti Michaelis archangeli se venturum et in ecclesia Beatae Mariæ Remis missarum sacra in eadem die memorat celebraturum; festum vero gloriosi Patris Remigii, pretiosi corporis ejus elevationi, et subsequentem basilicæ consecrationi, cæteros deinde tres synodi deputat celebrationi. Quibus auditis, ad suum cœnobium rediit abbas, suæque scripta per Franciam eique contiguas direxit provincias, invitans sanctæ Ecclesiae fideles ut ad tanti gaudii participationem concurrant mente promptissima, tam pro amore et veneratione ejusdem patroni sui quam ut benedictione muniri mererentur apostolica. Cæterum papa, Colonia digressus, Tullum in exaltatione Dominicæ crucis venit, indeque circumjacentium regionum episcopis et abbatibus litteris suæ auctoritatis mandari præcepit, ut in præfixa die sibi occurrerent, ad synodum celebrandam in basilica præfati Francorum apostoli, ut per quem orthodoxæ fidei initiati sunt rudimentis, in ejus præsentia consequerentur reparationem tepesactæ in se divinæ religionis. Hujusmodi mandatis gratulatur pia fidelium devotio, præparans se studioso ad implendum quod ex apostolicæ dignitatis sibi promulgatur edicto.

9. Venenatus autem serpens, qui ab exordio mundi ad humani generis inhiat præcipitium, tam salutari proposito commenti sui nititur opponere obstaculum. Ad complendam enim perfidiæ suæ voluntatem, quosdam potentes laicos excitat qui incestis conjugis operam dando et aliorum criminum nefariis usibus se implicando violatores erant honestatis ecclesiasticæ; ideoque verebantur reatum suorum latebras in lucem prodere. Sed et nonnullos episcopos et abbates illis adjungit, qui in ovile Dominicum aliunde, non per ostium irruerant, et in Ecclesiis suis catholicorum Patrum sanctionibus contraria quædam pullulare permiserant, quæ conductæ synodi examinatione reseccanda manifestari metuebant, ut enim scriptum est: *Omnis qui male agit, odit lucem* (Joan. III, 20), et ideo peccatis suis magis magisque occultationis adhibet obnubilationem. Tantæ itaque perversitatis viri incentoris sui callida suggestionem instructi, regi Francorum suggerunt regni sui decus adnihilari, si in eo Romani pontificis auctoritatem dominari permetteret; vel si eidem, ut decreverat, occurrens præsentia suæ favorem, ad cogendum concilium exhiberet. Addunt etiam quod nullus antecessorum ejus id reperitur aliquando concessisse ut ob similem causam in

Franciæ urbes ingressus pateret alicui papæ; his vero agendis pacis et tranquillitatis congrua sunt tempora, regni autem ejus status sit in perturbatione non modica, quibusdam viris potentibus dominationis ejus jugum detrectantibus, terrasque et castella quælibet ab ipsius ditione abalienantibus. Quapropter regiæ dignitati ferunt congruere, utilitati reipublicæ suæ sapientia consulere (5), potius quam synodis intendere; principes suos et totius exercitus sui potentiam commovere in rebelles, ipsos etiam episcopos et abbates, penes quos maxima pars facultatum regni est, censent immunes hujus expeditionis esse non debere. Ante alios abbatem Sancti Remigii, quem quasi de rerum suarum abundantia præsumentem, pro vanæ gloriæ amore, ad monasterium suum consecrandum calumniabantur Romanæ urbis pontificem evocasse. Hac igitur versipelli persuasione rex emollitus, et ab honesto proposito ad seductionis devia flexus, papæ per Silvanectensem mandat episcopum, se suosque pontifices cum abbatibus cogi ad comprimendam pervicaciam sibi resistentium, ideoque non posse occurrere ei in præfixo termino ad peragendum concilium. Unde adventum suum in Franciam in aliud tempus differat, quo, absolutus hujusmodi negotiis, eum debito cum honore suscipiat. Ad hæc papa remandat promissionem beato factam Remigio nequire se irritam facere, sed ad basilicam ejus dedicandam procul dubio venturum, ubi si qui divinæ religionis amatores convenerint, cum eis synodi rationem se fatetur habiturum. Cujus mandati ad regem relatione perlata, ipse tamen iter in rebelles aggreditur, coacta in unum ingenti exercitus sui militia. Sed et episcopis et plerisque abbatibus contra voluntatem suam illo euntibus, illis etiam perversis Ecclesiarum rectoribus ad id negotium ultro se ingerentibus, qui ut summi Pastoris vicarium actus eorum examinare venientem possent effugere, eandem expeditionem exitiali techna elaboraverant struere. Adducitur cum eis et memoratus abbas Sancti Remigii, mœstus admodum et gemens, quasi non esset visurus effectum desiderii sui. Sed divinæ consolationis ejus mœrori non defuit potentia. Vix enim unius diei et dimidii itinere confecto, indulta est ei redeundi licentia; qui reversus celerime Romanum antistitem adhuc Tullo remorantem expetit, eumque pro regiæ mandatis, jam diu conceptum propositum non permutasse cognoscens, gratulabundus ad monasterium rediit, instanter præparare satagens quæ tanti Patris confluentiumque filiorum sanctæ Ecclesiæ forent necessaria conventui. Jam quippe dierum prope erat terminus, qui supradictæ dispositionis completioni fuerat attributus.

(5) *Edit.* reipublicæ suæ sapienter consulere.

(6) Vicus est vulgo dictus *Courmeloy*.

(7) Tunc quippe monasterium S. Remigii extra urbis mœnia erat, nunc a trecentis circiter annis, dilatato urbis pomerio, in eo inclusum.

10. Denique dominus papa, a Leucharum urbe digressus, iter ad Remensem ducens urbem arripuit, et in opportunis locis, singulis quibusque noctibus mansione accepta, in vigilia festivitatis sancti Michaelis ad Curmolensem (6) villam venit, cui præfatus abbas, ibidem obvius factus, quæcunque necessarius expetiit usus illi omnique comitatu ejus affluenter suppeditavit. Die vero sequenti ad Sanctum pervenit Remigium archiepiscopis tribus comitatus, Trevirensi videlicet, Lugdunensi, Vesontionensi, aliisque viris honorabilibus, inter quos erat Joannes episcopus Portuensis, et Petrus Ecclesiæ Romanæ diaconus, et ipsius urbis præfectus. Hic protinus conglobatur in unum tota fratrum congregatio, et cum eis [*al.*, e cunctis] abbatum, monachorum, clericorum, qui jam ex multis confluerant partibus, innumerosa [*al.*, numerosa] concio. Ex quibus omnibus in atrio basilicæ disponitur decantissima processio, episcopis tribus, Silvanectensi videlicet, Andegavensi, Nivornensi, longe digestos ordines antecedentibus, textumque Evangelii cum aqua benedicta et aromatum odore ferentibus. Sic ergo dispositi papam advenientem suscipiunt, cui ecclesiam introeunti, responsorium *Lætentur cæli*, cum digna modulatione concinunt; et dum ante altare Sanctæ Crucis orat, aliud responsorium, *Summæ Trinitati* videlicet, concinentes finiunt. Progresso autem eo usque ad altare sancti Christophori, et ante venerandi Francorum apostoli sepulcrum orationem explete, iterum Hymnum *Te Deum laudamus*, consona vocum jubilant vociferatione. Qui tamen in sede sibi decenter apparata paululum residens, astantes lætificavit benedictione apostolica: et exinde egressus, ab eisdem psallentium choris cum divinis laudibus deducitur usque ad civitatis (7) mœnia. Cui Remensis clerus cum archiepiscopo suo, aliisque quibusdam obviam procedens episcopis, perspicue processionis numerosos disponit ordines in atrio (8). Sancti Dionysii martyris, ubi ad tanti pontificis susceptionem competentia concinens cantica, usque ad ecclesiam Sanctæ Mariæ illum comitatureum maximæ jubilationis gloria. Illic vero ante Sanctæ crucis, et ejusdem Dei Genitricis altaria, completa oratione, in archiepiscopali aliquantulum resedit sede, archipræsule Remensi ad ejus dexteram, Trevirensi autem residente ad sinistram. Deinde ministris altaris preparatis, quibusque pro officiorum congruentia, et ipse sacerdotalibus redimitis insignibus, processit ad missarum celebranda solemnia. Quibus expletis, et astante populo apostolica benedictione munito, prædicto Remorum archiepiscopo, sibi suisque necessarios sumptus suppeditante, refectionem percepit in majori palatio juxta ecclesiam sito.

(8) Ibi fuisse canonicorum Remensium sepulturam refert Frodoardus lib. II Hist. Remensis, cap. 15, verum anno 1067. Gervasius hanc basilicam, positus in ea canonicis regularibus Sancti Augustini, in abbatiam erexit, quæ hætenus perseverat.

11. Die autem subsequenti, metuens ne prae-
 retur frequentia circumfluentium populorum, duo-
 bus tantus comitatus capellanis, dum nocturnae a
 fratribus explerentur vigiliae, ad sanctum remeavit
 Remigium; factoque sibi balneo, lotus est et tonsus,
 utpote qui imminentem tanti Patris solemnitatem
 in crastino celebraturus, transferre disponebat tam
 pretiosae gemmae venerabile pignus, et preparata
 sibi quadam domo contigua ecclesiae, illic secretum
 remorandi expetiit, quia metuebat ad publicum
 procedere. Ad sepulcrum enim sancti, quasi ex toto
 orbe exorta tanta hominum confluebat numerositas,
 ut introeuntibus spatiosi templi vix sufficeret capa-
 citas. Advolabant enim tam ex vicinis quam ex
 longinquis regionibus promiscui sexus innumera-
 biles, effundebat aspera Francia ad honorem glo-
 riosi apostoli sui villanos opidanos et cives: sed
 et Gallia pene ex omnibus suis partibus huc trans-
 mittebat populorum millia. Inter quos accelerabant
 episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum
 generosa agmina. Ignobilis nobili, aut inops cedere
 nesciebat diviti, sed omnes una conglobatim con-
 correbant intentione devota, bustoque ecclesiam
 margaritam continenti dulciora imprimentes oscula,
 oblationum suarum quisque pro posse offerebant
 donaria. Qui vero constipatorum violentia repulsi
 proprius accedere non valebant, heu! quantum
 gementes se desiderii sui effectu privari, de longe
 projectis muneribus quae attulerant, quasi lapidibus,
 sancti sepulcrum pia devotione obruebant. Est au-
 tem ante fores ipsius basilicae quoddam spatiosum
 atrium, in quo quoties densitatem sui perpeti non
 poterat, frequentia tantorum se explicabat caetum,
 eo ducta aviditate cernendi ipsum beati Patri vicari-
 um; post beati enim Remigii captatum suffragium
 ad hujus summopere inhiabat aspectum, qui ut
 magnanimo desiderantium satisfaceret affectui,
 eminentius solarium domus in qua remorabatur pe-
 tens, unde et astantes contueri, et ab eisdem con-
 spici, et loquens possit audiri, apostolica bene-
 dictione eos laetificavit; hisque recedentibus, et
 aliis subinde atque aliis illud [al., aliud] atrium ca-
 tervatim replentibus, ter in eadem die, suae exhor-
 tationis monita impertiens salubria, liquido pate-
 fecit quae vitanda, quaeque ad salutem animarum
 suarum sibi forent expetibilia. In eadem denique
 domo sacra mysteria sibi fecit celebrari, quia non
 dabatur usquam locus opportunus ecclesiam in-
 troeundi, nec ipsi fratres, praeter importunitate ple-
 bium, solitum illic pensum divini valebant persol-
 vere officii. Adveniente interea nocte, nec tamen
 confluentium rarescente, sed magis magisque cre-
 brescente copia, dominus papa metuens ne in sacris
 vigiliis Deo famulantes importunitate plebis prae-
 direntur exsequi divinae servitutis solemnia, tum
 etiam ne sibi pretiosi coporis sancti istius trans-

A ferendi ecclesiaeque dedicandae inhiaberetur copia,
 delegatis clericis suis, ejusdem loci memorato ab-
 bati spatiositatem templi praecepit penitus evacuari,
 obseratisque diligenter foribus, omnibus intercludi
 facultatem introeundi; praecepit etiam ex sua parte
 hoc populis annuntiari, ut ad horam secederent,
 et absque ulla sui impetus inquietudine solemnes
 illius noctis excubias, cum digna devotione, a Deo
 militantibus celebrari sinerent; se procul dubio die
 subsequenti eorum desideriis promittit satisfactu-
 rum, et thesaurum desiderabilem, quem quarebant,
 illorum conspectibus expositurum; si vero manda-
 tis detraxerent annuere, infecto negotio propter
 quod advenisset, recessurum fore. Quod cum tan-
 dem maxima difficultate fuisset obtentum, pleraque
 tamen numerositas populorum cum copiosis lumi-
 naribus deforis excubans, ejusdem pollicitationis
 praestolaretur effectum cereorum ubertate quasi
 multiplici siderum splendore interius irradiata ec-
 clesia, Deo servientium chori in causticis spirituali-
 bus decentissime illius noctis exegerunt spatia.

12. Mane autem facto, susceptus est a domno
 papa intra ecclesiam sanctus martyr Cornelius,
 quem cum aliis sanctorum pignoribus Compendien-
 ses clerici illo detulerant, pro multis violentiis
 quas ecclesia sua patiebatur a quibusdam malefa-
 ctoribus. Circa horam deinde tertiam, redimitus
 idem apostolicus infulis sacerdotalibus, ad gloriosi
 Patris Remigii sepulcrum procedit cum thymiana
 teriis et crucibus, sociatis sibi archiepiscopis qua-
 tuor, Remensi videlicet, Treverensi, Lugdunensi,
 Vesontionensi, cum quibusdam aliis, sed et ipsius
 loci abbate, domnoque Hugone venerabili Patre coe-
 nobii Cluniacensis, et illius ordinis plurimis, cum
 quibus litania facta, et super sanctum corpus non
 modica thymiamatum accensa fragrantia, cecinit
 responsum *Dirigatur oratio mea*, quo cum versu
 expleto, feretrum sancti, ut preparatis instrumentis
 aptatum ad ferendum redderetur habile, a suo loco
 paululum removit, et antiphonam *Confessor Domini,
 Remigi*, decantavit. At ubi competenter, prout res
 exigebat, dispositum fuit, ipse ante alios cum praefatis
 archiepiscopis et abbatibus suppositis humeris
 illud devote lacrymans extulit, et responsum *Iste
 est de sublimibus* inchoavit; cujus vocem subse-
 quentes chori psallentium, ovantes erumpunt in
 jubilationis tripudium, praeterque alacritate cordis,
 o quantum ora manantium rigavit redundantia
 fletuum! quantumve mentes ad tanti Patris ca-
 ptanda suffragia sunt compunctae in suspiria beato-
 rum gemituum! Tradens autem dominus papa eum-
 dem pretiosum thesaurum se ultro ingredientium
 votis, ab inquietudine turbarum recessit in orato-
 rium sanctae Trinitatis, quod ad meridianam plagam
 infra ambitum ipsius ecclesiae decenter constructum
 erat, Harduini (9) cujusdam loci illius coenobitae

(9) Hic sub Ludovico pio imperatore floruit, de
 et Marlotum tomo I, Metropol. Rem. lib. III, cap. 2.

quo vide Frodoardum lib. II Historiae Rem., cap. 19

studio, continens Dominicum sepulcrum eleganter imaginatum, instar illius Jerosolymitani in quo nostra requievit salvatio. Hoc igitur Trevirensis archiepiscopus in sui presentia eadem die consecrare fecit, ex consensu prefati Remorum archiepiscopi, multorum sibi sanctorum collocatis reliquiis. Denique monasterii foribus patefactis, ubi illa celestis gemma desiderantium populorum est exposita obtutibus. Tum vero cerneret promiscuum vulgus præ nimia exultatione manibus plaudere, innumeros in divinas laudes gratulabunda vociferatione erumpere, potentes, impotentes, nobiles, ignobiles, quemque pro suis viribus summopere niti, ut tam optata gaudia proprius mereretur contingere. Magna fides, magno procul dubio remuneranda præmio: quæ ne tanti reddatur expers emolumentum, nec imminentis mortis revocatur periculo. Quidam enim præ nimia sui desiderii festinatione præcipites, dum inter constipatos cuneos corruunt, non valentes resurgere, suffocati et conculcati intereunt. Rapitur et jactatur potius quam portatur pretiosi corporis theca, tot millium undique propellente frequentia, velut navis æquoreorum fluctuum hac et illac agitata violentia: nunc hi, nunc illi extorquendo sibi felicia vindicant dona; et ut paucis multa concludantur, nec longis ambagibus legentium deficiat intentio, toto interstitio quod civitatem et castellum ipsius sancti interjacet, tam jucunda agitur contentio. Adest Remensis clerus cum civium multitudine, apostolum suum ad propriæ urbis mœnia elaborat devehere, quam vix ab hujuscemodi impetus densitate avulsum, sanctæ Dei Genitricis infert ecclesiæ (10), ut cui vivens in corpore dignis laboribus vitæ presentis multa comparaverat commoda, catholicæque religionis competentia addiderat insignia, huic vel unius noctis morula exultationem simul et sanctificationem suorum ossium exhiberet presentia. Collocato ergo eo super sanctæ crucis altare, archiepiscopus Vesontionensis ad altare beatæ Mariæ procedens, missarum solemniam cum eodem clero de ipsius gloriosi Patris celebravit festivitatem. His autem expletis, dum concurrentium devotio magis et magis agglomeratur, diei interea elapso curriculo, nox subsequitur; ejus tamen caligine basilicæ illius adyta nullo modo fiunt obscura. Tot gratulandi conventus, suum quodammodo diem præferentia, undique micant luminaria. Monachi ibidem circa patronum suum lætis invigilant excubiis, et matutinalem explent cursum cum duodecim lectionibus et responsoriis suis. Post quos easdem vigilias solemniter peragendas canonicis suscipiunt, et cum novem lectionibus matutinorum officia consummant, usque ad lucem protrahunt.

(10) Ea est metropolitana Beatæ Mariæ ecclesia, quam compluribus prædiis ditaverat sanctus antistes.

(11) De hoc Constantio canonico vide Chronicon Virdunense Hugonis abbatis Flaviniacensis, ubi multis laudibus effertur. Ejus hortatu S. Hugo in ipso

Qui facta mane primam, tertiam, missamque cum sexta hora, ante solita decantantes tempora, venerabile corpus cum divinis laudibus efferunt a beatæ Dei Genitricis ecclesia. Quod in circuitu civitatis cum jucunditate deportantes, congruas stationes per præfixa faciunt spatia. Cumque ad eum locum ventum esset ubi quondam fuerat porta, antiquo Patens nuncupata vocabulo, per quam idem sanctus hostem humani generis in eadem urbe visibilibus ignium debacchantem exterminis, adhuc in carne vivens orationibus expulit; illic eosdem pretiosos artus deponunt, et ipsius miraculi memoriam digna devotione, et canticis spiritualibus agunt. Ad ejus facti memoriale ibidem basilica moderno est constructa tempore, quam quidam servus Dei (11), Constantius nomine, suis impensis eleganter composuit, et Dei famulos ad ejus obsequium, quot potuit dum viveret aggregavit, et in honore sanctæ Mariæ Magdalænæ sanctique Remigii consecrari fecit.

13. Cum itaque agitur illa circuitio extra civitatis mœnia, dominus papa, convocatis episcopis intra dedicandi monasterii abdita, singulis singula ad consecrandum delegavit altaria. Remensem vero archiepiscopum ternam circuitionem, cum crucibus et sanctorum reliquiis, secundum ecclesiasticum ordinem, exterius constituit agere, ibique consecrationis officium adimplere; ipse vero cum sibi necessariis remanens interius, divini tabernaculi sanctificationem strenue diligenterque exsequitur. Postquam igitur eo deventum est ubi, secundum orthodoxorum Patrum decreta, pignora sanctorum et sacra quæque debent intra dedicatam ecclesiam recipi, prefati canonici, ut dictum est, deportato corpore beati Remigii per gyrum urbis et castelli, eique adjacentis municipii, pervenerunt cum eo usque ad portas monasterii, ubi tot millium excreverat frequentia, ut præ eorum densitate eidem glorioso Patri domum sibi præparatam introeundi intercluderetur licentia. Ipse namque papa easdem januas vetuerat reserari, ne impetus cum eodem sancto irruentium, et sibi discrimini, et impedimento cœptæ dedicationis foret consummationi. Quocirca aliquod diverticulum quo valeat intromitti perquiritur, tandemque vix a turbarum inquietudine abstractus, per fenestram quæ est super Sanctæ Trinitatis oratorium demittitur: quem dominus apostolicus, cum maxima devotione et canticis spiritualibus receptum, non ad præsens in proprio loco reposuit, sed super principale altare, quod in honore apostolorum Petri et Pauli, Clementisque et Christophori martyrum, et beati Remigii consecravit, collocavit. Et ejus rei gratia hoc facere decreverit, dignam memoria rationis sententiam subintulit; videlicet ut evidens et conspicuus

concilio orationem habuit contra Simoniacos et presbyteros fornicarios, ut in ejusdem S. Hugonis Vita habetur. Cæterum ecclesia quam ædificavit, hodie obtinent milites Melitenses. In ejus porta majori superest vetus inscriptio tempore foundationis posita.

omnibus appareret oculis in celebranda synodo, in qua, si quis erroneus aliquid frivolum, vel ecclesiasticæ religioni adversum asserere præsumeret, erga hunc vir Dei illius virtutis potentiam per sui corporis præsentiam exhiberet, quam adhuc in mundo vivens erga Arianum hæreticum exhibuit, cui in conventu episcoporum catholicæ fidei lucem nebulosi dogmatis umbra obnubilare molienti, ad adventum suum, divina virtute officium vocis extorsit; sed paulo post cum humili satisfactione reatum suum agnoscentem, animæ corporisque eundem sanitate donatum, ad filios adoptionis transtulit. Quæ perorantis papæ intentio ex superno instinctu procedens, effectu nullo modo caruit, velut hoc opusculum loco suo declarabit. Hac ergo de causa sic locato beati Remigii corpore, universis [at., numerosis] agminibus episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, per choros decentissime dispositis, missarum solemnitas idem pontifex ex dedicationis celebravit festivitate; lectoque Evangelio, pulpitem conscendens exhortationis sermonem fecit ad circumstantem populum, qui plurimus monasterii, ut dictum est, foribus obseratis, per fenestras irrumpendo sibi fecerat aditum. Ad quem multa ex ipsius templi sanctificatione concionatus utilia, diem illam celebrem esse præcepit per Remensis episcopi confinia, anathematis pœna damnans illos omnes qui ad eundem locum hujus solemnitatis gratia per singulos annos confluentibus, vel inde redeuntibus, alicujus impediendi irrogarent incommoda. Constituit etiam ut ad altare quod, ut præfatum est, in honore apostolorum Petri et Pauli, Clementis et Christophori martyrum, gloriosique confessoris Remigii consecraverat, non indiscrete a quibusque, sicut hactenus, sacrosancta mysteria agerentur, sed secundum morem Romanæ Ecclesiæ, septem tantummodo sacerdotes, qui in illa congregatione digniores haberentur, ad hoc officium deputarentur, soli Remensi archiepiscopo ipsiusque cœnobii abbati, ibidem missas agendi potestate collata, et cui idem abbas daret licentiam, certe interdum rationis exigente gratia; nec non clero Remensi bis in anno, feria scilicet secunda paschalis festi, et vigilia Ascensionis Dominicæ, quando solemnnes illic stationes ex antiqua faciunt traditione. Hæc decreta ne aliquando irrita fierent antiquitate temporis, litteris mandari (12), easque signari sigillo suæ præcepit auctoritatis. De-

(12) Hanc bullam habes infra. Porro idem pontifex simile privilegium concessit altari majoris ecclesiæ Coloniensis, ubi septem illi presbyteri appellantur *cardinales*, quod et a Remigianis nostris observatur. Hæc autem rerum dispositio a pontifice ordinata hodieque in basilica Remigiana servatur religiose.

(13) Remensem ecclesiam *omnium regni ecclesiarum caput* appellat Gerbertus. Earum *matrem* appellat Carolus rex. Alii aliis verbis insignes sedis beati Remigii, regum et gentis nostræ apostoli et patroni, prærogativas expresserunt. Remensis archiepiscopi esse totius Galliæ episcopos ad concilium convocare scribit Manasses in epistola ad Gregorium VII pa-

inde memoratum populum, secundum institutionis ejus verba publicam de peccatis suis confessionem agentem. absolvit; explicitisque divinis officiis apostolica benedictione sanctificans illum dimisit. Pontifices autem, cœnobiorumque rectores, et ceteros sacri ordinis ministros, qui ibi aderant, ad eundem locum crastino jussit reverti, ut cum illis haberet rationem, quam condixerat, synodi.

PRIMA DIES SYNODI.

14. Die vero altera, quæ est quinto Nonas Octobris, congregati sunt in memorata basilica episcopi videlicet numero viginti, cum quinquaginta fere abbatibus, et aliis ecclesiastici ordinis complurimis. Ubi statim vetus querela inter Remensis et Treverensis archiepiscopi clericos est renovata; his asruentibus quia Remensis primas (13) esset in Gallia, ideoque illi dispositio competeret synodica; e contra vero illi archiepiscopo Trevirensi eandem dignitatem conabantur ascribere, primamque sedem post Romanæ Ecclesiæ præsulem in celebrando concilio acquirere. Dominus autem papa non arbitratus opportunum tempus quo his rationibus imponi valeret congruus finis, sed potius metuens hujusmodi controversiam prorumpere ad scandalum contentionis, in modum coronæ sedilia episcoporum disponi, et in medio eorum suæ sedis suggestum præcepit locari, cujus ordinationis modum ex arbitrio Remensis archipræsulis sanxit administrari; qui convocatis archidiaconis, et quibusque cleri sui præcipuis, cum eorum consilio, in modum, ut dictum est, coronæ, pontificum sedilia, et in medio ejus apostolicæ sedis apparari fecit insignia. His ita dispositis, dominus papa sacerdotalibus quasi ad celebrandum missam infulis redimitus, processit ex oratorio sanctæ Trinitatis cum cruce et Evangelii libro, antecedentibus eum sacri ordinis ministris, sexque alii coram eo procedentes, ante sanctum altare ex integro cantaverunt antiphonam *Exaudi nos Domine*; qua expleta cum psalmo et *Gloria*, archiepiscopus Trevirensis litaniam fecit: eaque finita, conventum diaconus, ut ad Deum preces effunderet, admonuit, et sic tempori congruentem domino apostolico orationem dicente, lectum est Evangelium *Dixit Simoni Petro Jesus: Si peccaverit in te frater tuus*. Post hæc consederunt omnes, ordine quo Remensis archipræsul disposuit, dominus quidem papa in medio, ut dictum est, chori, verso vultu ad sepulcrum beati Remigii, ante ocu-

pam, quem *diadema regni*, etc., possidere fatetur Yvo Carnotensis. Unde ex S. Bernardo, coronam regis capiti, quod singulis festis tunc fieri solebat, ubique Galliarum in ecclesiis quibuscunque imponebat ex sedis suæ privilegio. Duæ cruces eum semper præcedebant, ex veteri Remensis ecclesiæ Rituali. Primatum Remensi ecclesiæ in universas Gallias a beato Petro collatum fuisse scribit Fulco Hinomari successor, quam dignitatem alii ad S. Remigii vicariatum apostolicum malunt referre. Hodie Remensis antistes S. sedis apostolicæ legatus natus et Galliarum Belgicarum primas nuncupatur, et inter regni proceres primi Franciæ ducis ac parisi titulo ac prærogativis gaudet.

los autem ejus, ad orientalem plagam, (Wido), Remensis in dextera, (Eberhardus) Trevirensis vero in parte, resedit sinistra. Post Remensem deinde secundum subnotatum ordinem resederunt Beroldus Suessionensis, Drogo Morinensis, Rollandus [at., Frollandus] Silvanectensis, Adalbero Metensis; ad meridianam plagam, Aylenardus archiepiscopus Lugdunensis, Augo Lingonensis, Joffridus Constantiensis, Ivo Sugensis, Herbertus Lisoiensis, Hugo Bajogacensis, Hugo Avringensis, Theodericus Verdunensis; ad septentrionalem vero plagam, Hugo archiepiscopus Vesontionensis, Hugo Nivernensis, Eusebius Andegavensis, Pudicus (14) Nannetensis, episcopus Anglorum (15), et Joannes Portuensis. Post quorum terga in modum similiter coronæ resederunt abbates hoc ordine: dominus scilicet abbas sancti Remigii Herimarus, dominus Hugo Cluniacensis, Sigefridus Gorziensis, Folco Corbiensis, Robertus Prumiensis, Rainoldus Sancti Medardi, Girvinus Sancti Richarii, Godfridus Verzelliensis, Arnoldus Pultariensis, Rodulfus Mosomensis, Oylardus Catalaunensis, Milo Dervensis, Norgaudus Altvillarensis, Albertus Sancti Theoderici, Stephanus Sancti Urbani, Wilfricus Sancti Augustini Cantuariensis, Alwinus (16) Sancti Benedicti de terra Anglorum; deinde cæteri qui, ut superius relatam est, simul fuerunt numero fere quinquaginta. Quibus ita residentibus, imperato silentio, ex præcepto domni papæ surrexit Petrus sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus. expedito sermone proponens de quibus in eadem synodo sermo esset habendus. De multis videlicet

C illicitis quæ contra canonum instituta in Gallicis finibus exercebantur, id est, de Simoniaca hæresi, de ministeriis ecclesiasticis et altaribus quæ a laicis tenebantur, de pravis consuetudinibus quæ ab eis in atriis ecclesiarum accipiebantur, de incestis conjugiiis, et eis qui, legitimas relinquentes uxores, adulterinis iterum nuptiis implicabantur, de monachis et clericis a sancto proposito et habitu recedentibus, item de clericis mundiali militiæ studentibus, de rapinis pauperumque injustis captionibus, de Sodomitico vitio, et quibusdam hæresibus quæ in eisdem pullulaverant partibus. Quibus propositis, admonuit omnes qui aderant ut inde secum prudenti deliberatione tractarent consilium quæ cum opportuno adiutorio domno papæ præberent, quomodo hæc zizania divinæ segetis semen suffocantia extirpari valerent. Post hæc ad episcopos converso sermone, commonuit illos sub anathemate apostolicæ auctoritatis ut si quis eorum per Simoniacam hæresim ad sacros ordines pervenisset, vel præmio quemlibet ad eandem dignitatem promo-

A visset, publica confessione patefaceret. Primus ergo Trevirensis archiepiscopus ad hæc verba surrexit, seque nec aliquid dedisse vel promississe pro adepto episcopatu, neque alicui sacros ordines vendidisse, respondit, Deinde Lugdunensis et Vesontionensis surgentes, ab hujusmodi culpa professi sunt se esse immunes. Tunc præfatus diaconus ad Remensem archiepiscopum se convertit, et quid de his ex quibus a cæteris facta fuerat purgatio ediceret requisivit. At ille surgens inducias petit usque in crastinum, dicens se privatim velle loqui ad domnum apostolicum; cumque datæ fuissent, cæteri omnes surrexerunt in ordine, secundum verba priorum purgantes se ab hujusmodi suspitione, quatuor tantummodo exceptis, Lingonensi scilicet, Nivernensi, Constantensi, Nannetensi; quorum causa eo die ad discutiendum relicta, diaconus sermonis cursum ad abbates qui aderant vertit, eosque ne forte et ipsi in ovile Dominicum aliunde, non per ostium, introissent, constiteri admonuit. Primus sancti Remigii abbas Herimarus surrexit, seque ab hujusmodi culpa congrua responsione purgavit; deinde dominus Hugo Cluniacensis subsequutus hanc purgationis suæ rationem subintulit, dicens: Pro adipiscendo abbatiæ honore, Deo teste, nihil dedi, vel promisi, quod quidem caro voluit, sed mens et ratio repugnavit. Post hunc se quidam congrue excusare studuerunt.... Alii vero nihil respondentes, reatum suum occulere quam patefacere maluerunt. Tunc Lingonensis episcopus surgens, super abbate Pultariensi diocæsano suo plurimum est conquestus, quod videlicet in fetore luxuriæ vivens, pluribus flagitiis inserviebat; beato quoque Petro, ejusque vicario, Romanæ scilicet Ecclesiæ pontifici, cujus abbatia illa erat, debitum censum quotannis persolvere detrectaverat; et inde excommunicatus missarum sacramenta celebrare præsumpserat, excommunicationique adhuc subjacens eidem synodo intererat. Qui discussus, nec ab objectis se valens expugnare criminibus, ab honoris sui est dignitate depositus. His ita diffinitis, edictum est sub anathemate auctoritatis apostolicæ ut si quis assidentium quempiam universalis Ecclesiæ primatem præter Romanæ sedis antistitem esse assereret, ibidem publica satisfactione patefaceret. Cumque ad hæc universi reticere, lectis sententiis super hac re olim promulgatis ab orthodoxis Patribus, declaratum est quod solus Romanæ sedis pontifex universalis Ecclesiæ primas esset et apostolicus. Post hæc dominus papa sub excommunicatione prohibuit ne quis absque sui licentia recederet antequam tertia lux consummaretur in celebratione concilii; sicque jam nocte propinquante conventum dimisit.

(14) Mirum est Sammarthanos hunc Pudicum in episcoporum Nannetensium catalogo omisisse, de quo tamen præter Anselmum nostrum alii quoque scripserunt. Vide quæ de illo ex Chronico ecclesiæ Nannetensis refert Petrus Lebaud in Historia Britannicæ, cap. 22, ubi eum Gualterii episcopi filium dicit. Idem habetur infra, num. 16.

(15) Duduco scilicet episcopus Wellensis, ut in observationibus præviis adnotavimus.

(16) Alwinus abbas Ramesiensis in agro Huntidonnensi, cujus cœnobii ecclesiam in honorem B. Mariæ, omnium SS. Virginum et S. Benedicti consecravit S. Dunstanus archiepiscopus Cantuariensis et S. Oswaldus Eboracensis, anno 974.

SECUNDA DIES SYNODI.

15. Sequenti autem die ad memoratam basilicam cum abbatibus et clero convenientibus episcopis, dominus papa cum quibusdam eorum secessit in oratorium sanctæ Trinitatis, ubi dum cum eo confessionis suæ privatam colloquium Remensis habuisset archiepiscopus, et de ecclesiasticæ religionis profectu tractatum esset diutius, eo ordine quo et transacta die apostolicus inde processit, dictaque antiphona, et litania facta a Trevirense archipræsule, evangelium *Omnis arbor bona* Diaconus legit. Universis deinde suo loco residentibus, Remensem archiepiscopum ut de Simoniaca hæresi, de qua hesternis obtinuerat inducias, rationem redderet, præfatus admonuit cancellarius, impetens etiam eum de multis quæ se, fama vulgante, comperisse assererat criminibus. Ad hæc archiepiscopus surgens, ut sibi consiliandi facultas concederetur expetiit. Qua impetrata, Vesontionensem, Suessionensem, Andegavensem, Nivernensem, Silvanectensem, Morinensem episcopos convocans, cum eis mysterium habuit consilii sui; indeque revorsus, ut causam suam Silvanectensis peroraret, a domino papa obtinuit. Surgens autem episcopus Silvanectensis, eundem archiepiscopum respondit non esse reum Simoniacæ hæresis. His auditis, apostolicus præcepit ut hæc ita esse sacramento probaret archiepiscopus, mandans etiam recitari sententiam qua Maximum Salonitanum episcopum, ex simili culpa notatum, pari modo se inde purgare beatus papa sanxit Gregorius. At ille canonicas inducias inde postulavit, seque post earum expletionem quod ratio

B purgationis posceret peracturum spondit, quibus ei concessis, statutum est ut medio Aprili mense concilio (17) quod Romæ celebrandum erat interesset. Cætera vero quæ ei objecta sunt, quia legitimi accusatoris videbantur delatione carere, decretum est ad præsens indiscussa remanere. Sic igitur hujusmodi diffinito negotio, super abbacia Dervensi dominus papa conquestus est, quia Tullensi subtracta fuerat episcopio, et hanc ipsius ecclesiæ pertinere possessionem per privilegiorum quæ inde habebat demonstravit recitationem: e contra Remensis archiepiscopus abbatiæ illam respondit sui juris potius esse, et hoc antiquioribus privilegiis ecclesiæ suæ se testificari valere. Papa vero, quia in præsentibus non erant eadem scripta ex quorum lectione valeret hæc controversia finiri, jussit ea interim in archivis Remensis ecclesiæ perquisita in crastino in medium afferri. Tunc Turonenses clerici per Lugdunensem archiepiscopum querelam intulerunt super (18) Dolensi episcopo Britannia, qui se cum septem suffraganeis a Turonensi archiepiscopo subtraxerat, sibi que archipræsulis nomen contra fas vindicaverat,

A Qui statim ex auctoritate apostolica vocatus est ad concilium, quod, ut præfatum est, medio mensis Aprili Romæ erat celebrandum, ut ibi rationis hujus ageretur iudicium. Post hæc memoratus diaconus in episcopum Lingonensem invehitur, eumque episcopalem dignitatem per Simoniacam hæresim obtinuisse, sacros ordines vendidisse, bellica arma contra fas ferendo homicidia perpetrasse, alieni matrimonii jura violasse, in clericos suos tyrannidem exercuisse, Sodomitico etiam flagitio pollutum esse criminatur. Quibus verbis fidem præbebant plurimi delatores qui aderant, inter quos quidam clericus asseruit quod sibi adhuc laico conjugem suam violenter abstulerat, et post perpetratum cum ea adulterium monacham fecerat. Aduit et presbyter quidam se ab eodem episcopo conquerens captum, et satellitum ejus fuisse potestati traditum, qui, eum multis suppliciis excruciantes, quod scelestius est, clavis acutissimis genitalia ejus confixerant, talique violentia ab eo decem libras denariorum extorserant. His auditis, episcopus consiliandi licentiam petit. Qua impetrata, archiepiscopos Vesontionensem et Lugdunensem accersit, eis que credens arcanum consilii sui, petit ut sibi sint causidici: sed qui, cum tantis flagitiis foret implicitus in oculis alterius magis quam in suis trabem videns fratrem quamvis culpabilem in hesternâ synodo criminatus fuerat, ejusque ad damnationem et ipse merito damnandus aspiraverat, non solum se ab objectis nequit excusare criminibus, sed etiam ejus causidico, ne ad sui defensionem quidquam proferre valeat, linguæ munus

C [al., motus] adimitur divinitus. Vesontionensis quippe episcopus, dum susceptum ejus negotium perorare, et ad excusationem criminosi incongrua quædam decerneret proponere, insperato sibi suffragium vocis divino sensit denegari numine. Procul dubio Magnus pater Remigius ob hoc ipsum, ut prædictum est, ante conspectum synodi expositus, a beatæ fidei papa etiam hic ejusdem virtutis enituit potentia, quam olim, dum adhuc peregrinaretur in terris, Ariani illius exinanivit molimina. Tunc enim hæreticum adversus catholicam fidem blasphemias deliberantem garrere, ne conata perageret, sed potius respiscendo fidelis fieret, silentio condemnavit nunc autem virum, licet fidelem, ne sceleratum defendendo delinqueret, usu loquendi privavit. Et revera divinæ sublimitatis incomprehensibilis virtus in utroque hoc facto mirabiliter enituit, quæ et ibi gloriosæ animæ, licet corporeis adhuc involucris septæ, tantum potestatis contulit, et quanta eam jam beatificaverit gloria, nunc circa ejus exanime corpus patenter ostendit. Postquam ergo præfatus Vesontionensis episcopus a suo conatu tali miraculo se prohiberi cognovit, Lugdunensi ut sui vice fratris

(17) Wido sedem suam usque ad mortem retinuit, quæ contigit anno 1055 sepultusque est in ecclesia S. Remigii.

(18) Hanc controversiam, quæ tot sæculis agitata fuerat, finivit tandem Innocentius III papa, celebri

decreto, quo Dolensis et alii Britannia minoris episcopi Turonensi metropolitano asseriti sunt. Hujus controversiæ acta a nostro Edmundo Martene recens typis edita sunt in nova Collectione veterum scriptorum.

causam peroraret innuit. Qui surgens ait eundem **L**ingonensem episcopum confiteri quod sacros ordines vendiderit, et memoratam pecuniam ab illo presbytero extorserit, sed suppliciis quibus asserebat eum excruciarī non fecerit; cætera vero quæ sibi fuerant objecta hunc penitus denegare asseruit. His dictis, dominus papa videns eadem die non posse ad plenum huiusmodi negotium ventilari, jam enim nox instabat, quod in canonibus de sacrorum ordinum venditoribus sit decretum jussit tantummodo recitari; lectaque sententia ad præceptum ejus ex concilio Chalcedonensi, capitulo videlicet secundo, soluta est synodus, dilato usque in crastinum hujus rationis iudicio.

TERTIA DIES SYNODI.

16. Mane autem facto, iterum ad eundem locum **B** episcopi convenere cum abbatibus et cæteris Ecclesiæ ordinibus, ad quos domno papa procedente non est cantata antiphona *Exaudi nos Domine*, sicut heri et nudiustertius, sed ad ejus adventum clerus decentissime cecinit hymnum *Veni, creator Spiritus*. Que completo cum antiphona de sancto Remigio, litaniam facta est a Vesontionensi archiepiscopo, postquam de Spiritu sancto Collectam dixit dominus apostolicus; sicque lectum est Evangelium *Ego sum pastor bonus*. Cumque universi consueto resedissent ordine, supradictus Romanæ Ecclesiæ diaconus ait consequens esse ut ubi hesterua synodus fuerat terminata, ibi rationis suæ iteraretur inita, a Lingonensis videlicet episcopi causa. Qui requisitus et a synodica examinatione se subduxisse repertus, ex parte Dei **C** et beati Petri apostolorum principis, ejusque vicarii qui præsens aderat, ab eodem diacono tertio est vocatus. Directi sunt etiam episcopi Silvanectensis et Andegavensis ad illius hospitium, ut si forte eum ibi reperirent, revocarent ad concilium. Qui dum imperata accelerant peragere, ipsius referendarii allocutio fit ad illos qui nondum se a simoniaca hæresi debita purgaverant responsione. At Nivernensis episcopus surgens, pro suo episcopio plurimum pecuniæ confessus est a parentibus datum fuisse, se tamen ignorante; eoque adepto, nonnulla ecclesiasticæ religionis contraria commisisse; unde asserebat divinæ ultionis vindictam pertimescere. Ideoque, si domno papæ et præsentī conventui dignum videretur, idem officium velle dimittere potius quam in ejus retentione animam suam pessumdare. Quæ ubi **D** dixit, pastorale pedum ante pedes ipsius apostolici posuit. Ille vero tanti viri flexus devotione, favente synodo, eundem, quod absque consensu suo eadem pecunia data fuerit, sacramento comprobare fecit, sicque illi per aliud pedum ministerium episcopale reddidit. Interea allatum est coram privilegium Remensis Ecclesiæ de abbacia Dervensi, ex cujus lectione comprobatum est eam pertinere ad jus Remensis archiepiscopi. Redeuntes denique qui missi fuerant ad revocandum Lingonensem episcopum,

nuntiaverunt eum facinorum suorum metuentem discussionem, fugæ arripuisse præsidium. Tunc ex præcepto ipsius papæ, lectæ sunt sententiæ super hujuscemodi repromulgatæ ob orthodoxis Patribus, sicque universi concilii iudicio, excommunicationis est poena damnatus (19). Quod audiens archiepiscopus Vesontionensis surrexit, et quomodo pridie eundem reum excusare nitens, ex divina virtute per beati Remigii merita silentio condemnatus sit, patefecit coram eodem conventu, satis devote veniam petens, quod ejusdem miraculi novitatem eo usque negligenter celarit. Illic ex pia devotione, et alacritate cordis, dominus papa in lacrymas compunctus, sic ait: **A**DHUC VIVIT BEATUS REMIGIUS. Tunc ex præcepto ejus omnes surrexerunt et cum eo ante ejusdem sancti sepulcrum prostrati, antiphenam *Sante Remigi*, ex integro devotissime cecinerunt. Post hæc surgens Constantiensis episcopus confessus est se ignorante a quodam fratre suo emptum sibi episcopium fuisse. Quod cum rescisset, ne contra fas ordinationem illam susciperet, voluisse aufugere: sed ab eodem violenter captum, episcopali contra voluntatem suam dignitate esse donatum. Quod sacramento comprobare jussus, nec renuens, sic iudicatus est simoniacæ hæresis non incurrisse facinus. Accedens denique Namnetensis, confessus est genitorem suum episcopum fuisse suæ civitatis, et in ejus vita donum episcopii se percepisse, mortuoque illi subrogatum per largitionem pecuniæ. Quapropter iudicio synodi, sublato annulo et pastorali pedo, privatus est pontificali ministerio, condonato ei, intervenientibus episcopis, tantummodo presbyteratus officio. Eorum igitur causa tali modo determinata, commonuit dominus papa archiepiscopos qui erant in præsentia, ut si quem suffraganorum suorum simoniacæ pestis esse reum scirent coram, omnibus notificare non renuerent. Quibus id omnino se scire denegantibus, habitus est sermo de episcopis qui invitati ad eandem synodum venire noluerant, nec aliquod inde suæ excusationis scriptum illo transmiserant. Unde competentibus ad hæc Patrum recitatis sententiis, poena damnati sunt excommunicationis cum omnibus illis qui, ipsius papæ formidantes adventum, hac de re profecti erant in expeditionem regis. Nominatim vero Senonensis archiepiscopus, Belvacensis et Ambianensis episcopus; sed et abbas sancti Medardi, quia absque licentia recesserat a conventu concilii. Excommunicatus est etiam sancti Jacobi archiepiscopus Gallienensis, quia contra fas sibi vindicaret culmen apostolici nominis. Post hæc petentibus iis qui sanctæ religionis amatores ibi aderant, plurima sanctorum Patrum decreta, quæ jam per incuriam pro nihilo habebantur, præcepto suæ auctoritatis renovavit; et multa quæ in Gallicana Ecclesia exercebantur illicita, ne fierent ulterius, sub anathemate prohibuit, videlicet.

(19) De ejus pœnitentia et morte vide vitam S. Leonis lib. II, cap. 4, ad annum 1054.

Ne quis sine electione cleri et populi ad regimen ecclesiasticum proveheretur.

Ne (20) quis sacros ordines aut ministeria ecclesiastica, vel altaria emeret aut venderet : et si quis clericorum quilibet eorum emisset, id cum digna satisfactione suo episcopo redderet.

Ne quis laicorum ecclesiasticum ministerium vel altaria teneret, nec episcoporum quilibet consentiret (21).

Ne quis in atriis ecclesiarum, præter episcopum et ejus ministrum, quaslibet consuetudines exigere præsumeret.

Ne quis pro sepultura vel baptismo, sive pro eucharistia, aut infirmorum visitatione quidquam exigeret.

Ne quis clericorum arma militaria gestaret, aut mundanæ militiæ deserviret.

Ne quis clericus vel laicus usuras exerceret.

Ne quis monachus vel clericus a suo gradu apostataret.

Ne quis eum aliquibus sacri ordinis iter agentibus violentiam ullam inferre auderet.

Ne quis pauperes homines rapinis vel captivibus vexaret.

Ne quis incestuosæ conjunctioni se copularet.

Ne quis legitima uxore derelicta, aliam duceret.

Et quia novi hæretici in Gallicanis partibus emerant, eos excommunicavit, illis additis, qui ab eis aliquod munus vel servitium acciperent, aut quodlibet defensionis patrocinium illis impenderent.

Pari modo damnavit et sodomitas. Excommunicavit etiam comites Angelrai [Engelrai], et Eustacium propter incestum, et Hugonem de Braina, quia legitimam uxorem dimiserat, et aliam sibi in matrimonio sociaverat. Interdixit et Balduino comiti Flandrensi ne filiam suam Willelmo Nortmanno nuptui daret, et ei ne eam acciperet. Vocavit etiam comitem Tetbaldum, quoniam suam dimiserat uxorem; vocavit et Gozfridum Andegavensem usque ad synodum futuram Moguntiae, ibi excommunicandum, nisi relaxaret quem captum tenebat domnum Gervasium, qui tunc erat præsul sedis Cenomannicæ; postea vero ab ejusdem tyranni potestate exemptus, Widone archiepiscopo defuncto, a rege Francorum Henrico subrogatus est (22) ad regimen Remensis Ecclesiæ. Excommunicavit denique illos de quibus proclamationem fecerant Compendienses clerici, propter quorum injustitiam illuc detulerant corpus sancti martyris Cornelii; eos quoque, qui ab eadem synodo redeuntibus aliquid inferrent impedimenti. Privilegium autem quod fecerat sancto Remigio, ibidem in conspectu omnium recitatum confirmavit, et constituit omni tempore, sicut scriptum continebatur, inviolabiliter conservari, sicque data benedictione concilium solvit.

17. Hujusmodi ergo ordine beati Patris Remigii

(20) Hunc canonem nonnulli in duos partiuntur ad hæc verba : *Et si quis clericorum, etc.*

(21) Ms. Remig., *consentirent. Baron., episcoporum,*

devotus Romanæ sedis pontifex quartam celebravit translationem, et feliciter sexto Nonas Octobris consummavit divinæ domus sanctificationem : quam etiam, ut declaratum est, trium dierum continuatione insignivit celebratione synodi, millesimo et quadragesimo nono anno felicissimæ incarnationis Domini nostri Jesu Christi. Quapropter, ut deliberaverat, ex divina dispositione compos effectus desiderii sui, die subsequenti post expletionem synodicam, venit in capitulum [ms., capitolium] fratrum sequæ eis innotuit suum velle accelerare reditum. Unde spiritualibus illos demulcens colloquiis, societatem eorum et devote petiit et accepit, suamque eis humiliter petentibus ipse largitus est, et prostratos ad publicam confessionem absolvit, et ex ordine omnes deosculatos apostolica benedictione sanctificavit.

Post hæc egressus, episcopos et abbates cæterosque ecclesiastici ordonis qui nondum recesserant convocavit, et cum eis ecclesiam ingressus, missarum solemnias celebrari fecit. Quibus expletis, ad sancti sepulcrum quod, ut dictum est, super altare sancti Christophori, post basilicæ dedicationem collocaverat, cum humili devotione accessit, ibique oratione completa, illud suppositis humeris devote inde extulit, et in statione sibi decenter apparatus cum divinis laudibus reposuit : ubi iterum atque iterum cum lacrymis se prosternens, tandem in viam suam exiit, et usque ad castelli aditum comitatus cum canticis spiritualibus a fratribus et innumerato [al., numeroso] conventu populi, omnibus valedicens, recessit. Recedens autem inde ad sui laboris recompensationem retulit fructum magnæ mercedis, in arcano scilicet devoli pectoris ignem præcipuæ dilectionis, quo ab illo tempore erga eundem gloriosum Patrem Remigium magnopere dinoscitur flagrasse, ut idem ipse fatetur in quadam epistola directa postmodum episcopis Franciæ, quam suo loco in subsequentibus curabimus ponere. Ex qua gratia etiam alterius gratiæ adeptus est emolumentum, cum ei divina virtus de quibusdam qui ei impedimentum adveniendi in Gallias conati erant inferre ultionem præstitit, per ipsius sancti cui fuerat famulatus meritum. Nam, ut multos prætermittamus qui ei fuere contrarii, Gibuinus Laudunensis episcopus et Hugo de Braina-castello, qui inter ejus derogatores quasi signiferi exsisterunt, eodem anno ignominiosa morte vitam finierunt. Ille enim, quia exitialem technam, ut apostolicam devitaret præsentiam regi suggestit, et hanc maxima parte cleri sui devote expetente, ipse a sua sede longe aufugit, nec Dominici corporis viatico, a malitia sua sanctificatus, nec ab eodem clero suo consolatione visitationis in extremis refocillatus, divino judicio extra fines episcopii sui solus obiit quasi peregrinus. Alter vero, quia caput ministri Christi se abscissu-

quibus consentirent, vel quis iis consentiret.

(22) Ecclesiam Remensem egregie administravit ab anno 1055 ad 1067.

rum fuerat minuitus, ore sacrilego quo impleta verba protulerat hostilis gladii abscissione est mutilatus.

18. Dignum est ad posterorum memoriam aliud miraculum supradictis addere, quod divina potentia in manibus hujus pontificis operata est, ex ea qua erga Patronum nostrum flagrabat devotione. Anno enim secundo post expletionem eorum quae praemissa sunt, cum Romae moraretur, casu accidente per pincernae incuriam, vas illud fractum est quod sibi datum esse a praefato abbate Herimaro in primordiis hujus opusculi memoratum est. Quod ubi pro certo agnovit, aliquantum graviter tulit. Licet enim multa haberet pluris pretii, praeter caeteris tamen illud diligebat, quia in initio apostolatus sui ex parte sancti Remigii sibi missum asserebat; ideoque ad bibendum supra caetera quae erant in obsequio ejus illi delectabilius esse solebat. Dum ergo cum spiritualibus quibusdam viris qui ei praesentes erant, plecido, ut semper erat, vultu, de eodem damno conqueretur, et aurifex peritus reficiendi hujusmodi fracturam ab eo perquiri praeciperetur, quidam eorum alludentes, seria et alacri responsione dixerunt quod sanctus hic, in cujus illud tanto pere amplexabatur devotione, tanti esset apud Deum meriti, ut ei idem vas integrum sua reformaret intercessione. At ille nihil se inde diffidere cum spirituali juvenitate respondens, ejusque virtutes multiplici sermone exaggerans, vas fractum sibi deferri praecipit. Quo delato, avulsam inde particulam suo loco reposuit, et, quasi aurifici ad reficiendum reservaretur, signum tamen crucis, ut fertur, ei caute imprimens, recandi jussit. Quod in crastino velut causa reficiendi coram delato, ita operatione divina integrum est inventum, ut nullum in eo fracturae posset reperiri vestigium. Hoc itaque videns venerabilis papa, Dei omnipotentiam collaudavit et hujus miraculi novitatem meritis beati Remigii ascripsit, per cujus interventum

(23) His adde Victorem III, lib. in Dialog.: Bruhonem Signiensem, Wibertum, etc.

A fidei ejus efficacia id obtinere meruit. Ne autem ex hac relatione arguamur mendacii, ideoque frivolum habeatur hujus scripti memoriale, praefimus tres idoneos testes, quorum iudicio [al., iudicio] id nobis postmodum contigit agnoscere: Hugonem videlicet Nivernensem episcopum, et Hugonem Remensis ecclesiae diaconum, et quemdam clericum, Aylenardi quondam Lugdunensis archiepiscopi capellanum, nomine Benedictum: quorum duo primi concilio ab eodem papa, ut moris illi erat, quinto decimo die post Dominicam Resurrectionem Romae habito interfuerunt, et quod retulimus ab his qui praesentes viderunt id vere factum esse didicerunt; tertius vero cum domino suo praesens interfuit, et quod videndo comperit nobis post aliquot annos sciscitantibus indicavit (23). Vir denique venerabilis saepe dictam apostolam nostram eo magis ferventi excolens dilectione, eumque summopere desiderans honorare, et illius monasterium sua auctoritate nobilitare, epistolam ejus laudem refertam direxit sanctae Ecclesiae filiis in Francia constitutis, qua decrevit apud eos haberi celebrem ipsius sancti festivitatem, quae recolitur Kalendas Octobris. Purissima etiam ad ecclesiasticam utilitatem pertinentia, quae in praefata synodo in ejus basilica habita tractaverat, jussit apud eos capitulatum digereri, et inter orthodoxos canones numerari: cujus epistolae textum, quia ordo narrationis videtur exigere, huic operi dignum iudicavimus inserere. Hujus vero exemplar hujusmodi est.

Epistola beati Leonis papae.

Leo episcopus, etc.

(Vide in S. Leone IX, *Patrologiae tom CXLIII.*)

Privilegium altaris majoris ecclesiae Sancti Remigii Remensis.

Leo episcopus, etc.

(Vide ubi supra).

EPISTOLA CLERI GALLICANI

PRO RENOVANDA SANCTI REMIGII FESTIVITATE

Universis per Gallias episcopis, ceteris Ecclesiae Gallicanae salutem in Domino. Cum sancti Remigii archiepiscopi Remensis festiva celebritas tum Ecclesiae Gallicanae conciliis, tum summorum pontificum decretis, regumque nostrorum capitularibus luculenter per tot saecula sancita sit, attamen illud lugendum accidit ut, quae magis vetustate commendanda fuerat, frigescente populorum pietate oblitterata vel fere sileatur, aut saltem tanti Francorum apostoli et doctoris non condignis honoribus celebrata memoria vilescat. Ille enim, sicut optime no-

D vit charitas vestra, quasi secundus Silvester, subditus Christo regi mortali purpura, Chlodeoveum nostrum, tanquam novum Constantinum, abjectis idanibus diis docuit adorare quod incenderat, et incendere quod adoraverat; ac demum miraculis atque doctrina ad fidei communionem adductis cum principe populis, et idololatriae lepra nempe veteris, salutari lavacro abluta Francorum labe, hujusce Christiani regni sub Christianissimis regibus dedicavit Christo primitias, et Ecclesiae suae primogenitos peperit atque defensores. Cumque gauderet Graecia, quod